

ОХРИМЕНКО В. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СМИСЛОВА СТРУКТУРА МОДАЛЬНОГО ОПЕРАТОРА *IN EFFETTI* (на матеріалі італійської мови)

У статті розглянуто взаємозалежність між семантикою італійського модального оператора *in effetti* як згорнутою структурою, що належить до когнітивно-семантичного поля достовірності, та параметрами мікротексту його функціонування.

Ключові слова: модальність, модальне значення, модальний оператор, смислова структура.

В статье рассмотрена взаимозависимость между семантикой итальянского модального оператора *in effetti* как свернутой структурой, который принадлежит к когнитивно-семантическому полю достоверности, и параметрами микротекста его функционирования.

Ключевые слова: модальность, модальное значение, модальный оператор, смысловая структура.

The article focuses on mutual dependence between the semantics of Italian modal operator *in effetti* as a condensed structure being part of cognitive-semantic field of trustworthiness and parameters of microtext of its functioning.

Key words: modality, modal meaning, modal operator, sense structure.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного дослідження категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що носить поліпарадигмальний характер.

Метою статті є визначення функціональних характеристик висловлень з модальним оператором *in effetti*, що належить до когнітивно-семантичного поля (КСП) достовірності, та окреслення його смислової структури.

Об'єкт дослідження становить мікротекст функціонування модального оператора *in effetti*.

Предметом дослідження є дискретизація смислового простору мікротексту функціонування модального оператора *in effetti*.

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі розкриття смислової структури модального засобу в аспекті встановлення взаємозалежності між його семантикою як згорнутою структурою та параметрами мікротексту його функціонування.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. У нашій концепції ми визначаємо категорію модальності як чотирирівневе утворення: модальне когнітивно-семантичне поле – модальне значення – модальна одиниця – сукупність її функціонально-семантичних варіантів (ФСВ). На відміну від концепції функціонально-

семантичного поля (ФСР) О.В. Бондарка [1], ми постулюємо сполучення модальної одиниці з модальним полем не безпосередньо, а через модальне значення. *Модальне поле* є абстрактною сутністю, в основі якого міститься бінарна опозиція, нейтралізація якої відбувається не відразу, а є процесом, прослідкувати який можна лише у мікротексті функціонування модальної одиниці. *Модальне значення* визначається за сукупністю параметрів, які каузують зняття невизначеності опозиції модального поля. *Модальна одиниця* (модальний засіб, що аналізується в аспекті розкриття його смислової структури) розглядається в аспекті взаємозалежності її семантики як згорнутої структури та параметрів мікротексту функціонування, тобто найуживаніших мовних засобів у приядерній зоні (безпосередня сполучуваність), на ближній периферії (рівень висловлення, до складу якої входить модальна одиниця, або суміжного висловлення), та на периферії (рівень мікротексту). *Функціонально-семантичні варіанти* модальної одиниці визначаються після її дослідження у мікротексті і побудови моделей мікротексту. В основі назви моделі мікротексту знаходиться провідна група модусів. У результаті взаємодії епістемічного модусу з перцептивним, емотивним, волітивним, аксіологічним та поділу ментальної діяльності на синтетичну та аналітичну за Л.С. Виготським [2: 200], потенційно маємо 2 синтетичні моделі (сенсорно-рефлексивного синтезу, сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу) та 4 аналітичні (рефлексивізації перцепції, рефлексивізації емотивності, рефлексивізації волітивності, рефлексивізації аксіологічності). Для кожної модальної одиниці характерним є функціонування у певних моделях мікротексту. Розгортання інформації у мікротексті за певними векторами (перцептивним, емотивним, епістемічним, волітивним, аксіологічним), характер внутрішньофразової та трансфрастичної зв'язності уможлиблює відстеження процесу смислотворення модальної одиниці. У нашій концепції ми виносимо *принцип ядра та периферії у мікротекст*: ядром є модальна одиниця, приядерну зону складає її безпосередня сполучуваність, ближню периферію – різнорівневі мовні засоби модального висловлення, периферію – мікротекст.

Точкою відліку при розкритті смислової структури модальної одиниці є її *семантика* та зв'язок з *опозицією модального поля*. Модальний оператор *in effetti* належить до КСП достовірності з опозицією “уявлення про дійсність vs співвіднесення з дійсністю”. Нейтралізація цієї опозиції існує не відразу, а є *процесом*, прослідкувати який можна при дослідженні мікротексту функціонування модальної одиниці. У семантиці модального

оператора фіксується лише другий член бінарної опозиції, а саме: співвіднесення з дійсністю. Чинники позамовної дійсності та встановлення закономірностей їх вербалізації дозволять окреслити смислову структуру модального оператора.

У тлумачному словнику Дж. Девото подаються такі основні значення іменника *effetto*, що входить до складу *in effetti*: 1) все, що залежить від певної причини, результат дії або наслідок певного факту або визначеної ситуації; 2) мета, ціль; реалізація, виконання; цінність, ефективність [3: 704 – 705]. Крім того, існує ряд ефектів у фізиці: ефект Доплера, оптичний ефект, закон зі зворотною дією у юриспруденції (*legge con effetto retroattivo*). Тобто усі зафіксовані варіанти значення не можуть не мати відношення до абстрагованої модальної одиниці *in effetti*. Адже за семантикою *in effetti* є неповною каузальною структурою.

Відмічено, що істинність як ціннісні норми, відповідність еталону не підлягає верифікації [4: 167]. Як засвідчив аналіз прикладів, у контексті функціонування модального оператора *in effetti* йдеться про аналіз фрагменту дійсності в аспекті відповідності vs невідповідності еталонним ціннісним нормам (в основному аналізу підлягає порушення ціннісних норм).

У результаті аналізу фактологічного матеріалу було виявлено, що модальний оператор каузальності *in effetti* у функціонує складі моделі мікротексту рефлексивізації аксіологічності. У кореферентній дійсності ситуації, вербалізованій у мікротексті, що відповідає зазначеній моделі, об'єктом критичного аналізу зазвичай виступають соціально значимі дії в аспекті прогнозування в майбутньому або оцінки (переоцінки) *post factum*; оцінка зводиться до усталеної (позитивної або негативної, зазвичай негативної) валоритивної площини. Проілюструємо прикладом.

(1) *Ormai, le statistiche dicono che il costume è cambiato: gli italiani fanno sempre meno le lunghe ferie estive e sempre più approfittano proprio dei ponti durante l'anno per week-end lunghi. Abolire i ponti significherebbe dare un colpo mortale all'azienda turismo, che ora, invece, approfitta di queste vacanze ripartite per riempire gli alberghi anche in bassa stagione.*

(2) *In effetti, subito dopo le dichiarazioni di Berlusconi, è scattato l'allarme: "Tagliare i ponti ci costerebbe troppo caro", ha dichiarato Bernabò Bocca, presidente di Federalberghi (Oggi N 17, 04. 2004, p. 41).* Мікротекст поділяється модальним оператором *in effetti* на два текстові блоки зі смисловими відношеннями каузальності. Текстовий блок (1) містить інформацію про коментування у пресі наслідків можливого ухвалення

закону прем'єр-міністром Сільвіо Берлусконі щодо зменшення тривалості національних свят. Можливий законопроект оцінюється як неефективний, оскільки це завдасть нищівного удару по економіці Італії, бюджет якої значною мірою залежить від сфери туризму та готельного бізнесу. Текстовий блок (2) містить коментар рішення одним із членів уряду. Загалом, мікротекст характеризується вживанням безособових та узагальнено-особових речень, ЛО-класифікаторів на позначення групи осіб (*gli italiani*), вживанням висловлень з експліцитними каузальними зв'язками. Одне з таких висловлень (*Abolire i ponti → dare un colpo mortale all'azienda turismo*) з'єднується дієсловом *significherebbe* – стандартизованим засобом “експлікації семіотичного відношення” [5: 65]. Увесь мікротекст розкриває механізм оцінки соціально значимої дії.

Отже, параметрами моделі рефлексивізації аксіологічності є: поділ мікротексту модальним оператором *in effetti* на два смислові блоки (групи абзаців) зі смисловими відношеннями каузальності; *особливості текстового блоку (1)*: вживання узагальнено-особових та безособових речень; частотність експліцитного модусу з *verbā dicendi* (*dicono che, secondo le statistiche, secondo i sondaggi*); ЛО-класифікатори на здійснення референції до групи осіб (*gli italiani, gli esperti, i disoccupati*), що є втіленням загальної тенденції: кореляція соціальної значимості зі ступенем узагальненості референта; дієслова та конструкції каузальної семантики (*provocare, causare*); *особливості текстового блоку (2)*: частотність цитування та прямого мовлення; формування модальним висловленням з *in effetti* категорії ретроспекції; частотність введення модальним оператором *in effetti* нового абзацу; *in effetti* як маркер: 1) переключення загально-аксіологічного модусу на суб'єктивно-аксіологічний і навпаки; 2) з'єднання текстових блоків з інформацією, що розкриває механізм оцінки соціально / аксіологічно значимих дій.

Кореферентна дійсності ситуація, вербалізована у мікротексті функціонування *in effetti*, є абстрактною і пов'язується здебільшого з розкриттям механізму оцінки соціально значимої дії (події). Мікротекст характеризується послабленням смислової єдності і поділяється на *текстові блоки*; при цьому *in effetti* тяжіє до ініціальної синтаксичної позиції, зазнає парцеляції і має тенденцію до введення нового абзацу; смислові відношення між висловленнями, з'єднаними *in effetti*, характеризуються поліпредикативністю.

Відмічено, що висловлення з предикатами точки зору мають пропозиційну установку двох типів: 1) “знання” і “точка зору –

припущення”; 2) “точка зору – оцінка” [6]; [7: 112 – 113]. Висловлення з модальним оператором *in effetti* не допускають винесення показника модальності в експліцитний модус **in effetti che* і вводять точку зору – оцінку, яка є узагальненою, а не власне суб’єктивною. Пропозиція, що вводиться *in effetti*, є верифікованою (підтверджує попередньо викладену інформацію, є наслідком причини).

Основною характеристикою мікротексту функціонування *in effetti* є каузальні відношення між текстовими блоками, з’єднаними модальним оператором, що часто дублюються безпосередньо у висловленні з *in effetti*, а також частотність вживання каузальних дієслів. У результаті аналізу мікротексту функціонування модального оператора *in effetti* було виявлено найуживаніші мовні засоби, що вживаються у приядерній зоні, на ближній периферії та на периферії.

У *приядерній зоні* модальний оператор сполучається з маркерами точки відліку та консеквентності (*subito dopo*), а також дієсловами семантики каузації (*scattare, scoppiare, scatenarsi*).

Для *ближньої периферії* характерними є смислові відношення каузальності між суміжними висловленнями, з’єднаними *in effetti*. Здійснюється вербалізація смислового комплексу ‘причина – наслідок – підтвердження’ або ‘причина – наслідок – спростування’. Наприклад:

Aveva una sua teoria, secondo lui era il clima del nord e, soprattutto, la bora a gelare le ragazze.

– *In effetti questa è una città un po’ chiusa, ma non è vero che le ragazze sono così – osservo Claudia (...) (Schiavini, p. 21)*. Смислові відношення між частинами висловлення (1) визначаються як причиново-наслідкові: вплив холодного клімату на холодність дівчат з погляду мовця, а висловлення (2) вводить спростування інформації комунікантом.

У художніх текстах модальний оператор вживається рідко, а серед компонентів смислового комплексу не часто виявляються ЛО каузальної семантики, що пояснюється високою ентропією. Натомість модальний оператор є часто вживаним у публіцистиці. У публіцистичних текстах до ближньої периферії модального оператора потрапляють наслідкові конектори (*perciò, quindi*), дієслова каузальної семантики та експлікації семіотичного відношення *provocare, causare, significare, vuol dire*, ЛО на позначення невідповідності (*non corrispondere a, non adattarsi a, sbilanciato*), темпоральні маркери на позначення моменту відліку (*ormai*), ЛО на позначення зміни, трансформації (*cambiare, innovazioni, trasformarsi*), поляризованої кількості, зазвичай в оцінному контексті

(*sempre più – sempre meno, molto – poco, crescere – diminuire*), оцінної семантики (*buono, bravo, insuperabile, mediocre*). Наведемо деякі приклади.

Perché non nolegiamo due mountain-bike e andiamo a fare un bel giro in Carso?

In effetti, era stata una buona idea (Schiavini, p. 22).

– *Tu che ne sai delle donne?*

– *Molto poco, in effetti. Quello che so è per sentito dire (Schiavini, p.42).*

На периферії відмічається висока частотність вживання наслідкових та причинових конекторів (*perciò, quindi, perché*). Для публіцистичних текстів, у яких найчастіше вживається *in effetti*, характерним є: функціонування узагальнено-особових та безособових речень, кондиціоналу, ЛО на здійснення референції до групи осіб (*gli esperti, gli italiani*). Висловлення з *in effetti* має ретроспективний характер.

Висновки. Різноманітні мовні засоби, що вживаються у приадресній зоні, на ближній периферії та на периферії мікротексту функціонування модального оператора *in effetti*, дублюють каузальні відношення, що містяться у його семантиці як згорнутій структурі (*in effetti* за семантикою є неповною каузальною структурою) і розкривають бінарну каузальну структуру “причина – наслідок”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Беляева Е.И., Корди Н.Н., Цейтлин С.Н. и др.] . – Ленинград: Наука, 1990. 2. Выготский Л.С. Психология: [сб. осн. тр.] / Лев Семенович Выготский; [предисл. Н.Е. Веракса] – [переизд.]. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с. (Серия “Мир психологии”). 3. *Il Dizionario della lingua italiana* / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – [2-a ediz.] – Firenze: Le Monnier, 2000-2001. – 2390 p. 4. Кустова Г.И. Оценки истинности / ложности (на материале прилагательных *истинный* и *ложный*) / Галина Ивановна Кустова // Логический анализ языка. Между ложью и фантазией: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Издательство “Индрик”, 2008. – С. 159-170. 5. Кобозева И.М., Лауфер Н.И. Интерпретирующие речевые акты / И.М. Кобозева, Н.И. Лауфер // Логический анализ языка. Язык речевых действий: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова, Надежда Константиновна Рябцева. – М.: Наука, 1994. – С. 63-71. 6. Дмитровская М.А. Знание и мнение: образ мира, образ человека / Мария Алексеевна Дмитровская // Логический анализ языка. Избранное 1988-1995: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова – М.: Издательство “Индрик”, 2003. – С. 47-55. 7. Зализняк Анна А. Предикаты ошибочного мнения в аспекте семантической типологии: глагол *мнить* / Анна Андреевна Зализняк // Логический анализ языка. Между ложью и фантазией: сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Издательство “Индрик”, 2008. – С. 106-117.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Oggi*: settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Paolo Occhipinti. –N.17 / 21.04.2004. – 162 p.
2. Schiavini L. *Senso unico* [Risorsa elettronica]: Tratto da: “Senso unico” di Laura Schiavini. – Varese: ECO, 1997. – Режим доступу: http://www.lieberlieber.it/biblioteca/s/schiavini/senso_unico/pdf/senso_p.pdf